

CUPRINS

<i>Nota ediției</i>	9
Introducere: Nietzsche în gândirea contemporană	13
Fr. Nietzsche: Nihilismul european	43
Notă introductivă.....	43
Nihilismul european	47
Fragmente postume (1885-1889).....	54
Din „Postfață”	62
M. Heidegger: Nihilismul european	
Cele cinci titluri principale în gândirea lui Nietzsche	65
G. Colli: Scrieri despre Nietzsche	81
Introducere.....	81
Nașterea tragediei și Considerații inactuale, I-III	84
Nașterea tragediei.....	93
Schopenhauer ca educator.....	97
Corespondența Nietzsche – Wagner....	99
Filosofia în epoca tragică a Grecilor și scrierile de la 1870 la 1873	101
Despre utilitatea și daunele istoriei pentru viață.....	109
Despre viitorul școlilor noastre.....	114
„Așa a vorbit Zarathustra”	121
„Așa a vorbit Zarathustra” (II).....	127
Dincolo de bine și de rău. Genealogia moralei	133
Fragmente postume din toamna 1885 până în toamna 1987.....	146

G. Colli: Postfață la „Așa a vorbit Zarathustra”	153
M. Montinari: Ce a spus Nietzsche	161
Anii de la Basel (1869-1879)	161
Filosofia lui Zarathustra (1880-1884)..	190
Cel din urmă Nietzsche (1885-1889)...	213
J. Simon: Noua imagine a lui Nietzsche ...	255
Anexe	271
1. Tabel cronologic.....	271
2. Lista principalelor ediții ale scrierilor.....	277

INTRODUCERE:

NIETZSCHE ÎN GÂNDIREA CONTEMPORANĂ¹

Abstract. The up-to-dateness of Nietzsche's thinking is sustained by the numberless commentaries of his work, even if these have laid the accent on the artistic side of his thinking, overlooking the great themes of Nietzsche's philosophy, namely the will to power, the eternal return, the superman idea, time and historicity, the philosophy of style, items which prove the fact that Nietzsche kept track of the postmodernism and deconstructivist line.

His criticism of modernity is laid on the repelling of intellectualism, as well as on the idea of superman, made as creator of moral values. An adept of nihilism, Nietzsche draws the attention on the devaluation of the great ideas, on the crash of the supersensible and the Platonic type of metaphysics. Pinpointing the great themes of Nietzsche's philosophy and one of the main commentaries of them,

¹ Menționăm că în sinteza de față folosim ediții diferite ale operei lui Nietzsche, prin aceasta oglindind și anumite etape în cercetarea pe care am întreprins-o de-a lungul anilor asupra concepției celebrului „Dichter-Philosoph”. Preluare din *Rev. filos.*, L, 5-6, p. 593-605, București, 2003, cu unele precizări și completări (din vol.: Alexandru Boboc, *Filosofie și cultură*, E.A., 2013, p. 10-54).

the article provides a bird's eyeview capable to clarify essential aspects of thinking.

1. Opera lui Friedrich Nietzsche – unul dintre gânditorii cei mai disputați în contemporaneitate – înmănușează tendințe extrem de contradictorii, care pun critica filosofică în fața unui fapt insolit al evoluției culturii moderne. Vom încerca, de aceea, să schițăm în cele ce urmează o viziune interpretativă asupra a ceea ce s-a numit „cazul Nietzsche”, punând în lumină îndeosebi semnificația analizei pe care celebrul gânditor a întreprins-o asupra problematicii omului modern într-un moment de răspântie în înlănțuirea vârstelor istoriei timpurilor noi.

După o manieră încetățenită, este de menționat, că, prin voluntarismul său, Nietzsche deschide o „filosofie a vieții”, iar prin nihilism – o tematică existențialistă; el a elaborat totodată o critică susținută a mărginirii mercantile și a filistinismului și a inaugurat o disciplină teoretică de perspectivă: filosofia stilului.

Nietzsche a fost, în același timp, poet, filolog și filosof, preocupat în principal de problemele de psihologie, etică și istoria și teoria culturii.

Ca stil de gândire, el nu se circumscrie „filosofiei vieții”, nici altor orientări. De fapt, esența gândirii sale se află mai mult în sfera eticii și a criticii adusă culturii filistine din Germania epocii lui.

Este de reținut totodată critica pozitivismului și încercarea de a concepe filosofia însăși ca pe o formă de viață. Așa cum s-a observat, încă de la sfârșitul veacului trecut, problema vieții la Nietzsche „a fost găsirea unui criteriu, după

care să se judece valorile morale și sociale ale oamenilor de azi”².

2. Ceea ce *Aurora* (*Morgenröte*, 1881) numea „gânduri asupra moralei ca prejudecată”, „campania mea împotriva moralei”, anunța *Dincolo de bine și de rău* (1886), un „prolog la o filosofie a viitorului”, carte considerată de Nietzsche „o critică a modernității”³ și, implicit, o „eliberare” a spiritului de prejudecățile intelectualiste, o regăsire a omului, a vieții autentice, la dimensiunile ei reale. De fapt, în întreaga evoluție a gândirii lui Nietzsche, de la studiul creației artistice în *Nașterea tragediei* (1872), la o metafizică a vieții și umanului, anumite teme rămân constante în demersurile sale.

Pe acest fond, se pare, încă în 1936, K. Jaspers a propus o periodizare (devenită clasică) a operei: „Mersul acestei gândiri – scria Jaspers – se împarte foarte bine în trei perioade, care se determină în primul rând ca timpul încrederii nemărginite în cultură și în genii (până în 1876), în al doilea rând ca timpul încrederii în știința pozitivă și al dezagregării critice (până în 1881), iar în al treilea rând, ca timpul filosofiei noi (până spre sfârșitul anului 1888)”⁴.

De fapt, Nietzsche însuși, în *Ecce homo* (1888), privește unitar opera și viața sa.

² C. Rădulescu-Motru, *Friedrich Nietzsche* (1897), ed. a III-a, București, Editura „Reforma socială”, 1921, p. V.

³ Fr. Nietzsche, *Werke*, Auswahl in zwei Bänden, II. Band, A. Kröner, Leipzig, 1938, p. 295.

⁴ K. Jaspers, *Nietzsche, Einführung in das Verständnis seines Philosophierens*, 4. Aufl., W. de Gruyter, Berlin – New York, 1974, p. 43.

„Reevaluarea tuturor valorilor (*Umwertung aller Werte*) – scria Nietzsche – aceasta este formula mea pentru un act de cea mai înaltă conștiință de sine (*Selbstbesinnung*) a umanității, care în mine a devenit carne și geniu”; „eu sunt primul *imoralist*: cu aceasta eu sunt nimicitorul prin excelență”⁵.

Epilogul îl constituie *nihilismul*, ceea ce, mărturisește însuși Nietzsche, înseamnă nu numai „critica valorilor supreme de până acum”, ci faptul că „cele mai înalte valori se devalorizează (*entwerten*): lipsește scopul, lipsește răspunsul la „de ce”⁶.

În acest context, formula „*Gott ist tot*” accentuează nihilismul; prezentă în auto-expunerea din *Ecce homo*, formula, oarecum inversată, „*dass Gott tot ist*”⁷, domină prima parte din *Așa a vorbit-a Zarathustra*, urmată fiind de ideea „veșnicei reîntoarceri”, ca „formulă supremă a afirmării” (cum preciza Nietzsche în *Ecce homo*, și de ideea „supraomului”).

Rezultă astfel pe ansamblu ceea ce E. Fink numea „ideile fundamentale ale filosofiei lui Nietzsche”: „moartea lui Dumnezeu”; „voința de putere”; „veșnica reîntoarcere a *Aceluiași-ului*”; „supraomul”; ceea ce unește aceste teme și dă „specificul” filosofiei

⁵ Fr. Nietzsche, *Ecce homo, Wie man wird, was man ist*, în vol. *Götzendämmerung. Der Antichrist. Gedichte*, Leipzig, A. Kröner, 1931, pp. 400-401.

⁶ Fr. Nietzsche, *Der Wille zur Macht. Versuch einer Umwertung aller Werte*, în Fr. Nietzsche, *Werke. Auswahl in zwei Bänden, Band II*, pp. 318, 352.

⁷ Fr. Nietzsche, *Also sprach Zarathustra, Ein Buch für Alle und Keinen*, Leipzig, A. Kröner, 1930, p.8.

nietzscheene, „premise ei de bază”, este „egalitatea fundamentală «*Sein=Wert*»”⁸.

Dincolo de limbajul metaforic al scrierilor lui Nietzsche s-a descoperit astfel un „gânditor metafizic”; deși nu este un „gânditor riguros”, ci un *Dichter-Philosoph*, Nietzsche formulează un „principiu metafizic”: „orice existent este în esență voință de putere”⁹. „Teoria eternei reîntoarceri a *Aceluiași-ului* (*des Gleichen*) și teoria voinței de putere – scria Heidegger – sunt legate laolaltă în modul cel mai profund. Unitatea acestor teorii este văzută ea însăși în mod istoric ca reevaluare a tuturor valorilor de până acum”¹⁰. Mai mult, „voința de putere” este „principiul unei noi așezări a valorilor (*Wertsetzung*) și viceversa”; cu aceasta, Nietzsche apare „ca gânditorul care a desăvârșit metafizica”, o „metafizică” a „existentului ca întreg”¹¹.

⁸ E. Fink, *Nietzsches Philosophie*, 3 Aufl., W. Kohlhammer, Stuttgart – Köln – Mainz, 1973, pp. 59, 18.

⁹ M. Heidegger, *Nietzsche*, Erster Band, Pfullingen, G. Neske, 1961, pp. 11, 12, 13.

¹⁰ *Ibidem*, p. 26.

¹¹ *Ibidem*, pp. 487-488, 481, 473. Ideea fondului „metafizic” al operei nietzscheene este susținută și de alți interpreți contemporani. Astfel K-H. Volkman-Schluck, consideră că începutul veritabil al gândirii lui Nietzsche îl constituie scrierea *Omenesc, prea omenesc*, în care Nietzsche se întoarce pentru prima oară în mod hotărât spre omul viu (*der lebenswesen Mensch*) ca fundament al metafizicii. Deoarece omul este subiectul metafizicii, atunci metafizica este la rândul ei ceva uman, care aparține omului, anume un fenomen al omului viu” (*Leben und Denken. Interpretationen zur Philosophie Nietzsches*, Frankfurt am Main, V. Klostermann, 1968, p. 5).

3. Critica lumii moderne în opera lui Nietzsche se concentrează în special asupra insuficiențelor intelectualismului și romantismului¹² și încearcă să afle rosturile creației artistice în contextul culturii timpurilor noi. El caută, totodată, să reîndreptească mitul ca valoare permanentă a spiritului uman. Fuziunea teoriei mitului cu „voința de putere” (*Wille zur Macht*) dă o „filosofie a vieții” sau, mai bine zis, *concepe filosofia nu în mod intelectualist, ci ca pe o formă de viață*, încercând astfel, în filosofia culturii în genere, „o sinteză a idealismului german clasic al culturii cu naturalismul timpului său”¹³.

Așa cum s-a remarcat, Nietzsche nu poate fi considerat însă un elev al lui Schopenhauer; chiar și în ceea ce a preluat de la Schopenhauer, el i-a dat o formă personală, proprie. Nietzsche „este însuflețit de o dispoziție sufletească a luptei asemănătoare cu cea a lui Schopenhauer. Și el combate violent intelectualismul. Însă viața nu este pentru el, în mod darwinist, o simplă luptă pentru existență, care decurge din

¹² Așa cum a precizat B. Russell (*Histoire de la philosophie occidentale*, Paris, Gallimard, 1953, pp. 772-773), Nietzsche a criticat romantismul, dar el datora mult romantismului, fără a fi un romantic conștient; de fapt, ideea romantică a geniului circula în reflecțiile lui Nietzsche: „supraomul” seamănă cu „Siegfried” al lui Wagner. Tema romantică apare și în încheierea la lucrarea lui Nietzsche din 1886, intitulată *Jenseits von Gut und Böse* (Leipzig, A. Kröner, 1930) ca un imn panteist înălțat prieteniei (pp. 234-236: *Aus hohen Bergen, Nachtgesang*).

¹³ Friedrich Ueberweg, *Grundriss der Geschichte der Philosophie*, Vierter Teil, 12. Aufl., Berlin, 1923, p. 543.

necesitate, și nici, în mod schopenhauerian, o simplă acțiune a voinței metafizice. Negării schopenhaueriene a lumii îi va fi opusă cea mai puternică afirmare a vieții. Viața trebuie să fie creatoare, să fie înălțată și victorioasă mereu [...] Filosoful trebuie să propună noi valori, nu trebuie să fie cunoscător, ci ordonator”¹⁴.

De fapt, unui biologism în conceperea rosturilor valorilor se opune astfel deschiderea inversă, înălțarea vieții spre valori (chiar dacă era vorba, în primul rând, de valori vitale). Prospectarea studiului creației pe o direcție axiologică nu poate să nu fie recunoscută aici.

Cu aceasta, Nietzsche conduce la o eliberare de criterii exterioare, transcendente: „Omul transformator [...] este cel care creează (*der Schaffende*). El este omul propriu, care are realitate. Natural, «creator» nu înseamnă omul care muncește fizic, ci cel care creează cu ușurință, cel care instituie valori [...] Pentru creator nu există o lume cu sens gata făcută”¹⁵.

Astfel, Nietzsche opune voluntarismului lui Schopenhauer și naturalismului idealul unui om-creator, liber de premise transcendente, ancorat în timpul existențial, dar care tinde spre „supraom” ca ideal cultural: „Voința de putere nu este tendința de a ajunge situat liniștit într-o poziție puternică, ci ea este totdeauna voință către superioritate (*Übermacht*) și depășire”¹⁶.

În felul acesta Nietzsche construiește o filosofie în centrul căreia se află omul creator de cultură, îndeosebi geniul, care, în formula

¹⁴ W. Moog, *Die deutsche Philosophie des 20. Jahrhunderts*, Stuttgart, F. Enke, 1922, p. 91.

¹⁵ E. Fink, *Nietzsches Philosophie*, p. 74.

¹⁶ *Ibidem*, p. 80.

„supraomului”, a căpătat însă interpretări nedorite (în forma unei teorii a cultului forței și arbitrarului în actele umane). Teoria desprinsă mai sus după textele lui Eugen Fink ne arată nu numai un Nietzsche al epocii sale, ci și un precursor al tematicii existențiale. De fapt, nu este întâmplător că monografiile celebre ale lui Jaspers, Fink și Heidegger nu sunt doar studii asupra lui Nietzsche, ci prilejuri de a expune o anumită variantă de „filosofie a existenței”, care rămâne parțial, ca și la Nietzsche, o încercare de reconstrucție în teoria culturii, dar și o proiecție în direcția ontologiei umanului. Așa cum s-a observat, „actualitatea lui Nietzsche se arată într-o nouă modalitate de a-l lectura”¹⁷.

În acest sens, însăși critica lumii moderne, în special critica creștinismului, este un câștig al filosofiei. Este meritul lui K. Löwith de a fi subliniat de timpuriu semnificația specifică a ceea ce s-a numit aici „ateism”. Marea realizare a lui Nietzsche, susținea Löwith, nu o constituie explicația după care „Dumnezeu a murit”; ci „depășirea” nihilismului corelat cu această explicație, ceea ce îl transformă pe Nietzsche „în primul mare antropolog modern”. „Odată cu eliminarea unei voințe divine conștiente, a intențiilor divine și a unui ordinii morale a lumii, lumea se arată din nou așa cum era originar: dincolo de bine și de rău, ca o «nevinovăție a devenirii» [...] Omul ca un produs contingent al lumii naturii nu are nicio vină în raport cu un Dumnezeu care ar fi *causa prima* a tuturor. [...] Cu Nietzsche se desăvârșește ateismul secolului al XIX-lea

¹⁷ J. Simon, „Das neue Nietzsche-Bild”, în *Nietzsche-Studien*, Bd. 21, 1992, p. 9.